

Haridusmuutus kui sotsiaalne innovatsioon

Krista Loogma, Külliki Tafel-Viia
Tallinna Ülikool, Haridusuuringute keskus

Arengufond, Innolab
26. jaanuar 2012

Sihtfinantseeritud teadusteema 2009-2011

Palju inimesi:

Krista Loogma (teemajuht)

Külliki Tafel-Viia

Meril Ümarik

Mati Heidmets

Anu Toots

Viive-Riina Ruus

Eve Eisenschmidt

Leida Talts

Eda Heinla

Silja Lassur, Merli Kaljuve, Helle Noorväli, Janne Pukk, Birgit Vilgats, Anne Roosipõld, Maiki Udam, Sirje Rekkor, Stanislav Nemeržitski, Eeva Kesküla, Merilyn Meristo

- # 5 teemat:
- _taustast: sotsiaalse innovatsiooni uurimise aktualiseerumine**
  - _mida tegime ja kuhu jõudsime: sotsiaalse innovatsiooni mudel**
  - _kuidas sotsiaalse innovatsiooni kontseptsiooni on uuenduste analüüsis rakendatud?**
  - _sotsiaalse innovatsiooni teooria kasutamine haridusmuutuste protsessi analüüsis**
  - _kuidas edasi?**

1

**Taustast: sotsiaalse innovatsiooni
uurimise aktualiseerumine**

_alates 1990. aastatest SI kasutushulk ja -valdkonnad oluliselt laienenud, teoreetilist mõtestamist ja empiirilist uurimist siiski vähe

_mitmetähenduslik, terminoloogiline segadus: ühte domineerivat või aktsepteeritud määratlust ei ole

_lätteid leiab erinevatest distsipliinidest: majandus, sotsioloogia, psühholoogia, juhtimis- ja organisatsiooniteooriad

_seetõttu ka SI käsitlused ja määratlused erinevad

SI tehnoloogia- ja majandusteooriates

- tehnoloogiliste innovatsioonide sotsiaalsed aspektid, tehnoloogilise innovatsiooni “võimaldaja”

SI organisatsiooni- ja juhtimisteooriates

- SI kui uued inimestevahelised interaktsiooni- / sõltuvusmustrid uute eesmärkide täitmiseks, tõhusamaks tegutsemiseks

SI sotsioloogilistes teooriates

- Max Weber: “sotsiaalne leiutamine” (*social intervention*). Deviantsed käitumismustrid levivad ja saavad aja jooksul osaks normaalsest institutsioonilisest korrast; Innovatsiooni difusiooni teooria (Rogers)

Uus-institutsionalism

- SI – muutus mitmekihilises institutsioonilises korrast + tulemusena kasvab süsteemi tõhusus ja kollektiivne võimekus (nt sotsiaalne kapital)

Scott 2001

	regulatiivne eksplitsiitsed, sanktsioneeritud reeglid	normatiivne formaalsed ja mitteformaalsed normid, sots ootustele vastav käitumine	kultuurilis- kognitiivne ühised arusaamad, endastmõistetavused, mõtteviisid
nõusoleku / valmisoleku alus (basis of compliance)	sobivus, asjakohasus	sotsiaalne kohustus	vaieldamatu, jagatud arusaam
korra alus	reeglid ja regulatsioonid	siduvad ootused	skeemi / kultuuri lahutamatu osa
mehhanismid	sunnimehhanismid, nt seaduse jõud	normatiivsed mehhanismid: normdokumendid, sotsiaalsed normid (sh standardid)	järeleaimamine
loogika	instrumentaalsus	nõuetele vastavus	tavaliselt õigeks peetavus (iseenesest-mõistetavus)
indikaatorid	reeglid, seadused, sanktsioonid	sertifikaadid, akrediteeringud	ühised uskumused, jagatud/ühine tegevusloogika
legitiimsuse alus	legaalne sanktsioneerimine	moraalne kohustus	taibatav, äratuntav, kultuuriliselt toetatud

2

Mida tegime ja kuhu jõudsim:
sotsiaalse innovatsiooni mudel

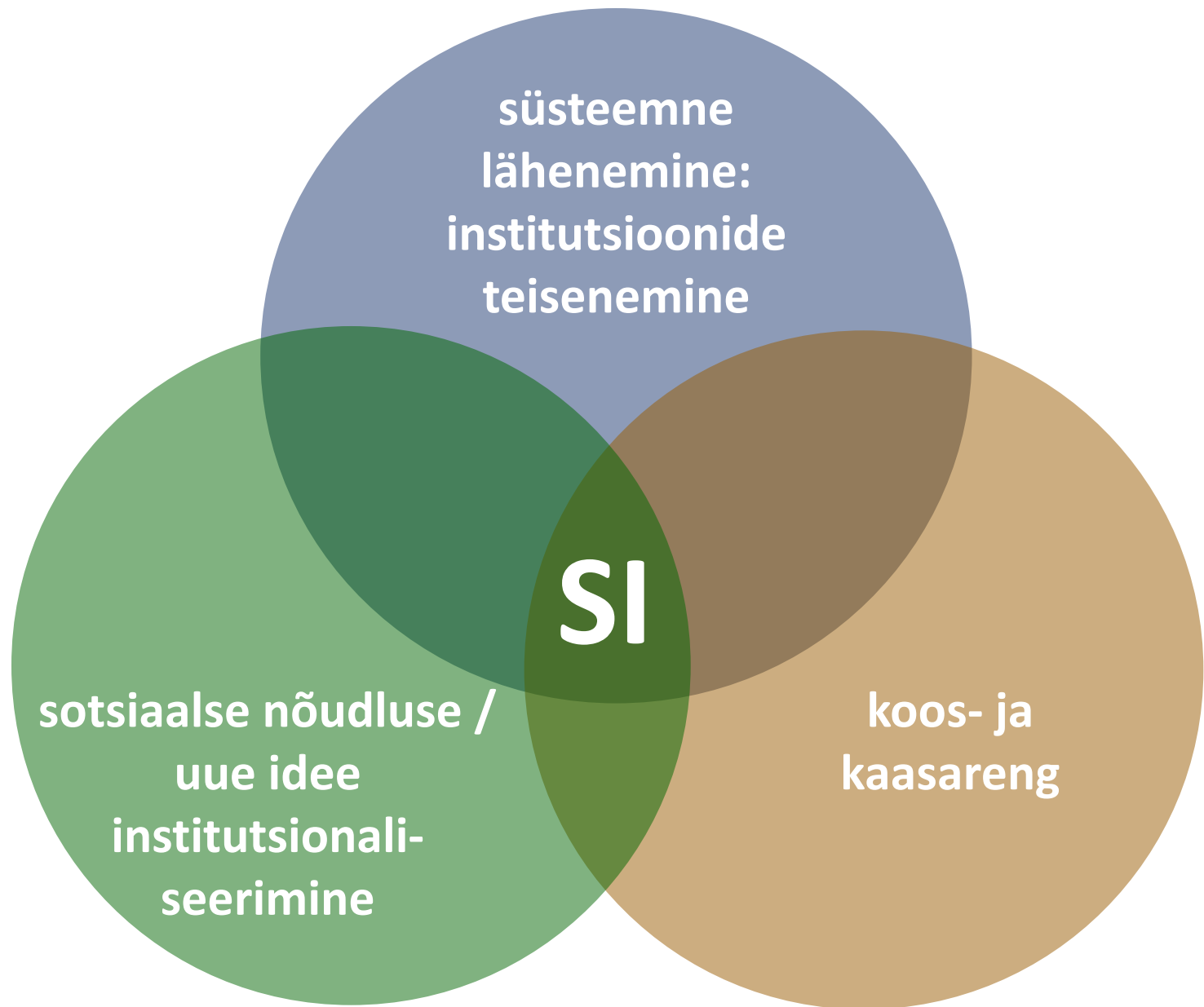
3 lähenemist/arusaama:

SI kui koosareng. SI on protsess, mis on algatatud, kaas/koos arenev ja sõltuv teatud nõu baasinnovatsioonist (reeglina tehnoloogiline/majanduslik). Baasinnovatsiooni toetav ja võimaldav protsess

Sotsiaalse nõudluse institutsionaliseerimine. SI kui iseseisvalt kulgev protsess, millel on spetsiifilised sotsiaalsed eesmärgid. On ellu kutsutud, lähtudes vajadusest reageerida teatud sotsiaalsele nõudmisele, kriisile või ohule ja seetõttu vajadusele luua uusi institutsioone, teenuseid, mudeleid. Protsess kulgeb nõrgalt organiseeritud liikumistelt formaliseeritud ja reguleeritud institutsioonide tekkele (nt esilekerkivate sotsiaalsete gruppide/vähemuste enesekehtestamine, sotsiaalne ettevõtlikkus sotsiaalsete eesmärkidega liikumised)

Süsteemne lähenemine/institutsioonide

transformatsioon. SI kui mitmetasandiline institutsionaalne muutus, seotud süsteemi radikaalse muutuse/transformatsiooniga. (Hämäläinen & Heiskala, 2007). SI võib siinjuures tähendada pealiskaudsemaid või sügavamaid muutusi, sõltuvalt sellest, millised institutsionaalse korra elemendid süsteemi ülemineku korral muutuvad

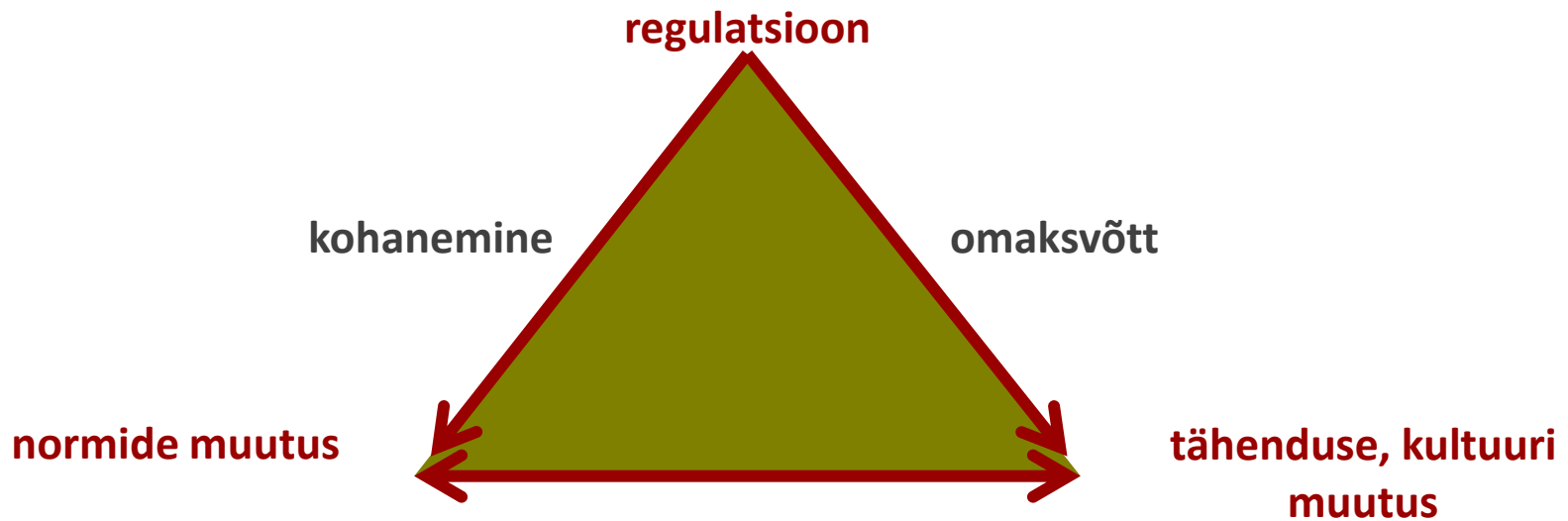
muutuste protsessi analüüsimiseks eristub 2 põhimõtteliselt erinevat loogikat

uue idee
institutsionaliseerumine

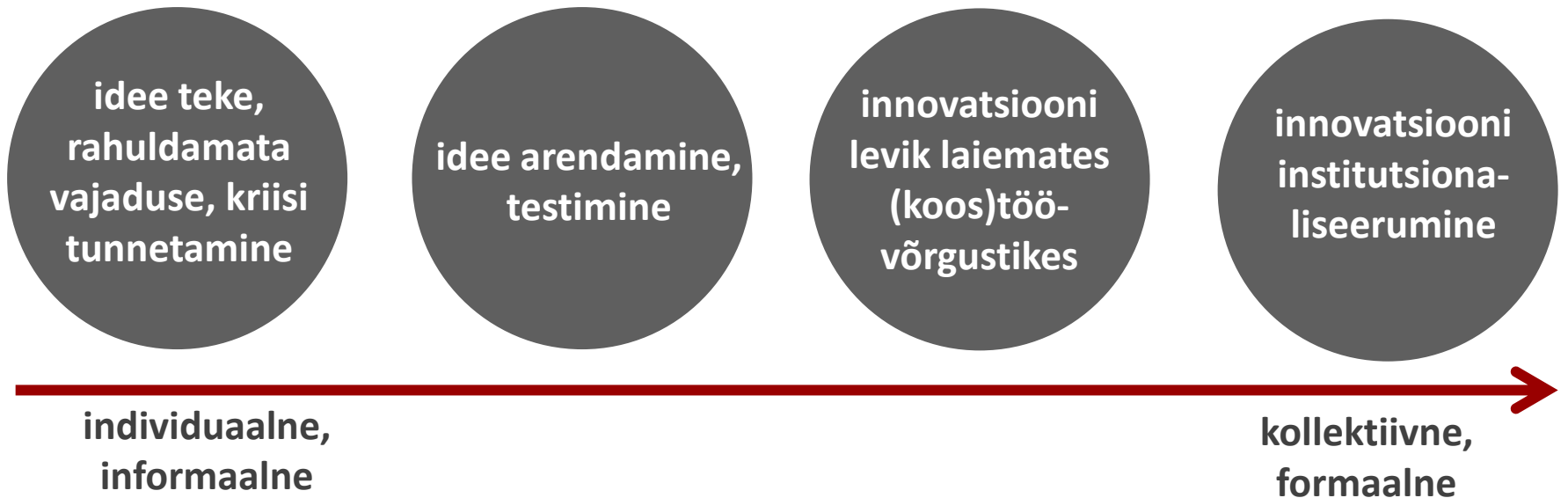
SI as distinct kind of
innovation which has
specific social goals and
which develops from the
grassroots level initiatives

SI as co-developmental
or accompanying
process, induced by
technological-
economical or other
structural changes

sotsiaalsete, igapäevapraktikate,
täendusstruktuuride
muutumine

Joonis. Sotsiaalse innovatsiooni protsessi loogika Heiskala & Hämäläise (2007) järgi

Joonis. Sotsiaalse innovatsiooni protsess Mumford'i (2002) lähenemise alusel.

Tynjälä & Nikkanen, 2007; kohandatud

SI peamisi toimetehhanisme:

Sunnimehhanismidega kohanemine – erinevad kohanemisstrateegiad

Sense-making – uuenduste personaalne tähendus selle alusel, kuidas uuendust ja selle mõju ette kujutatakse

Innovatsiooni omadused, *perceived attributes of innovation* (Rogers): kas ja kuidas on kasulik ja teeb elu kergemaks; kas on kooskõlas väärtuste, uskumuste, vajadustega; keerukus; järeleproovimise võimalus

Interaktsioon – vastastikune infovahetus, kommunikatsioon, diskursiivne mõjutamine) on põhimehhanism uuenduste tähenduste omistamisel (*meaning attribution, sense-making*)

SI peamisi toimetemehhanisme (jätk):

Õppimine – kõige laiemas tähenduses; õppimise ja tähenduse omistamise vahel on dünaamilised, vastastikused seosed. Vajadus asjast aru saada käivitab sellesuunalise õppimise

Tähenduse kaudu integreeritakse uus teadmine

olemasolevate arusaamade struktuuri

Kõik **õppimise ja teadmiste hankimise kanalid** võivad mängus olla. Olulisim on teadmine, mis luuakse interaktsiooniprotsessides

Tähenduste ja arusaamade struktuur tegelikult määrab ära, kas ja kuidas inimesed uuendusi vastu võtavad. Samas on need struktuurid alati dünaamilised, muutuvad, seotud konteksti ja tingimustega, praktikaga

Levinumaid näiteid sotsiaalsetest innovatsioonidest

Mis iseloomustab sotsiaalsed innovatiooni?

_ sotsiaalselt väärtuslikud väljundid / tulemused (outcomes), vaatamata, kas uuendusel on olnud spetsiifiliselt sotsiaalsed eesmärgid või mitte

_sisaldab sotsiaalse muutuse mehhanisme (õppimine, interaktsioon), mis võimaldavad muutuste legitimeerimist ja sotsiaalse praktika/igapäevase toimimiskultuuri muutumist

_toob kaasa muutused kõigis institutsioonilise korra elementides: formaalsed regulatsioonid, sotsiaalsed normid, kultuurilis-kognitiivne raamistik (ühised väärtused, uskumused)

3

**Kuidas sotsiaalse innovatsiooni
kontseptsiooni uuenduste analüüsis
on rakendatud?**

- **kohaliku, regionaalse arengu ja linnakogukondade valitsemise kontekst (Moulaert et al. 2005):** otsiti alternatiivseid mudeleid linnakogukondade arendamiseks (arengu erinevad mõjutegurid, tegurite vastasmõju)
- **sotsiaalsete organisatsioonide areng (Mulgan 2006):** sotsiaalsete eesmärkidega organisatsioonid, sotsiaalne ettevõtlus kui innovatsioon ettevõtluses
- **struktuursed muutused autotööstuses (Spender 2007):** seosed USA autotööstuse arengu ja riikliku, kohaliku arengu vahel: autotööstuse mõjud sotsiaalsetele institutsioonidele, õigussüsteemile, poliitilistele valikutele jpt
- **regiooni konkurentsivõime: Baden-Württemberg (Schienstock 2007):** majandusliku konkurentsivõime probleemid, majandusstruktuuri uuenemine ja tugiinstitutsioonide, -poliitikate tähtsus

4

**Sotsiaalse innovatsiooni kontseptsiooni
kasutamine haridusmuutuste
protsesside analüüsis**

Haridusmuutuste probleem:

Palju reformidest ja kavandatud uuendustest hariduses ei jõua ellu (nii, nagu nad kavandatud on)

_kukuvad läbi ja/või jäävad pinnapealseks, pikaajalisi ja püsivaid muutusi kaasa toomata

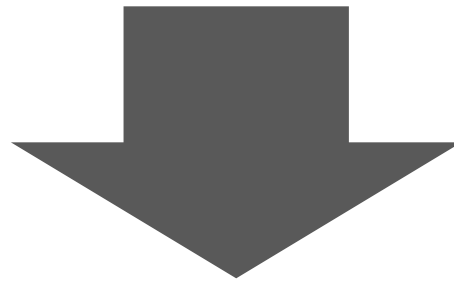
_ei muutu osaks igapäeva praktikast ehk ei too kaasa muutusi toimimiskultuuris (nt koolis, õpetajate kogukondades) (Fullan jt)

“automaatse ellurakendumise” eeldus, toimijate käsitlemine “instrumentidena”

_uuenduste tähenduse ja omaksvõtu probleem

Haridusmuutuste muutumine komplekssemaks (mittelineaarsus):

- _reformide ja rohujuure-muutuste läbipõimumine
- _interaktiivsete protsesside tähtsustumine
- _palju erineva tasandi ja erinevate huvidega toimijaid

samal ajal:

**sotsiaalsete mehhanismide alatähtsustamine
haridusmuutuste protsessis: muutuste omaksvõtt,
kohanemine muutustega, interaktsiooni toetavad
mehhanismid jpt**

3 näidet

Haridusmuutuste
protsessi analüüs:
iseseisvusaja
haridusmuutuste
lained

Võrgustike roll
muutuste protsessis:
seosed kutse- ja
rakenduskõrgkoolide
õpetajate
võrgustumise ja
haridusmuutuste
tajumise vahel

Reformide omaksvõtt:
õpetajate kohanemis-
strateegiad

Haridusmuutuste protsessi analüüs

Iseisvusaja haridusmuutuste lained

2 radikaalsete muutuste “lainet”:

- 1) **“revolutsiooniline”**: Eesti haridussüsteemi iseseisvumine, vabaduse ja uuenduste aeg. Pigem alt-üles muutused (õpetajate ja haridustegelaste liikumine õppekava väärtusaluse ja printsiipide muutmiseks, “Omanäolise kool” jt), 1988-1990 keskpaik
- 2) **järk-järguline**: 1990 teine pool – tugevnev reguleerimine, neoliberalistlikud printsiibid haridusellu

Mõlemad haridusmuutused radikaalsed, seotud ulatuslike struktuursete muutustega:

- Uue iseseisva õppekava loomine ja rakendamine 1980te lõpus: **sotsiaalse nõudmise institutsionaliseerimise mudel**. Algas rohujuure tasandi õpetajate liikumisest, ajendatuna ohust rahvuslikule püsijäämisele ja arenes välja uue õppekava seadustamiseni. Tulemusel suurenes õpetajate ja koolide sotsiaalne jõud/sotsiaalne kapital (nt omanäolised koolid)
- Standardiseerimine: **kaasarengu ja institutsionaliseerimise mudel**; uued formaalsed regulatsioonid (õppekava muutused, standardiseerimine, sh lõpueksamite rakendamine) on muutnud õpetajate praktikaid (õpetamine (lõpu)eksamite jaoks), mis kitsendab nende professionaalset rolli. See struktuurne muutus ei ole muutnud õpetajate uskumusi ja arusaamu oma professionaalse tegevuse kohta. Kaasnenud õpetajate mõjuvõimu vähenemine.

Võrgustike roll muutuste protsessis

**Uuring: Uuendused ja koostöö kutse- ja
rakenduskõrgkoolides ning kolledžites**

Oma kooli sisesed

- _ kolleegid, kooli juhtkond, üliõpilased
- _ kool on peamine infoallikas
- _ valdavalt ülalt-alla põhimõttel
- _ liikmed tihedaimalt seotud
- _ „lõtv“ struktuur

7.3%

Valdkonnapõhised

- _ sektori organisatsioonid
- _ koolivälised infoallikad
- _ valdavalt alt-üles põhimõttel
- _ liider on, aga juhtimine on hajutatud

48.6%

Rahvusvahelised

- _ kõige enam erinevaid osapooli
- _ kõige rohkem erinevaid infoallikaid
- _ valdavalt alt-üles põhimõttel
- _ struktuur hierarhiline, juhtimine tsentraliseeritud

11.8%

**haridusmuutustega
seotud võrgustikku
5 tüüpi**

Sektoriülesed

- _ erinevat tüüpi kooperatsioonid
- _ avalik sektor ja kool on peamisteks infoallikateks
- _ valdavalt alt-üles põhimõttel
- _ struktuur kõige tsentraliseeritum

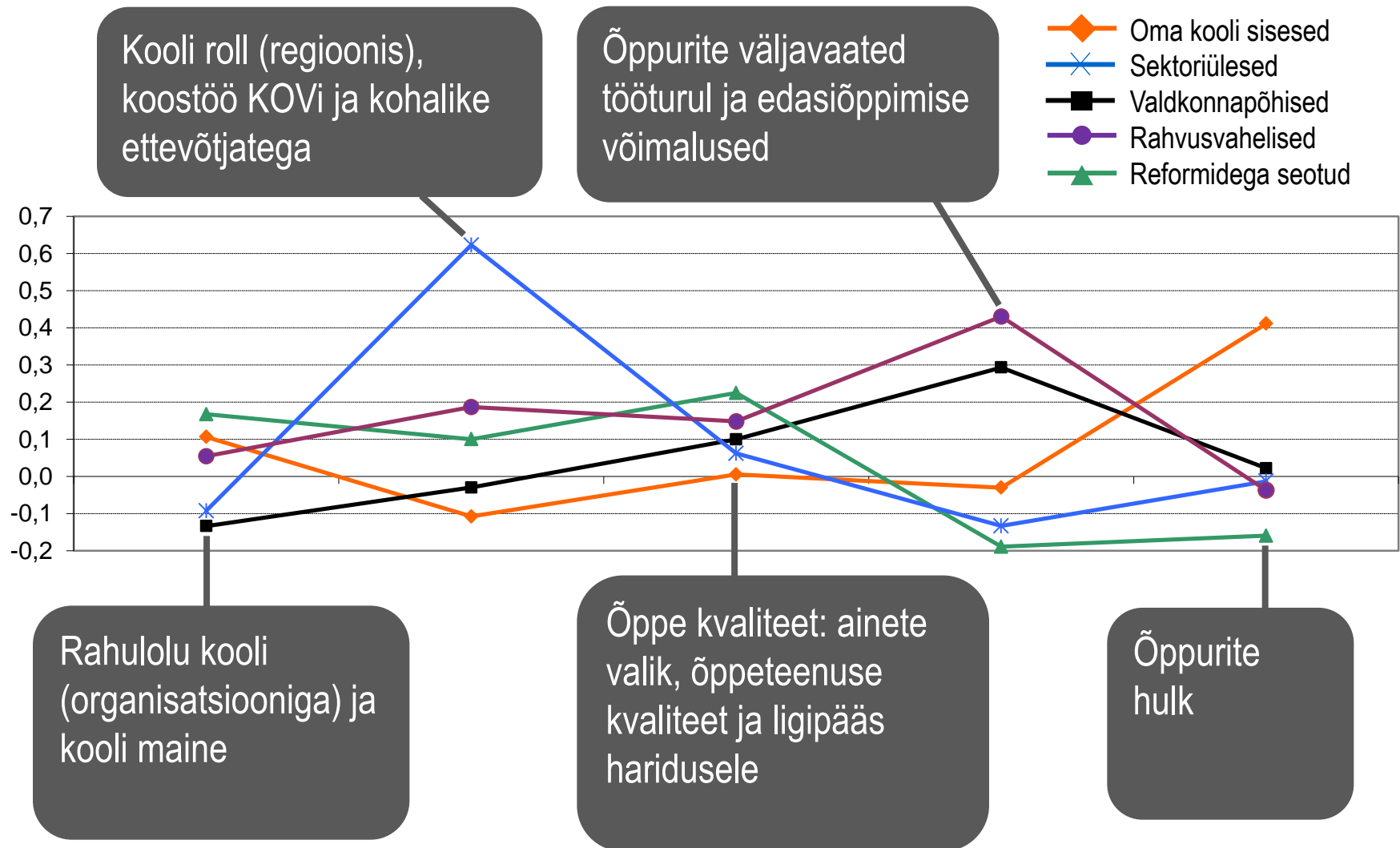
16,3%

Reformidega seotud

- _ riiklike haridusreformide raames loodud võrgustikud – erinevad osapooled
- _ valdavalt ülalt-alla põhimõttel
- _ liider on, aga juhtimine on hajutatud

16,0%

Kuidas erinevat tüüpi võrgustumine mõjutab õpetajate hoiakuid haridusreformide tulemite osas?

1

**Hoiakud
haridusmuutuste suhtes
sõltuvad sellest, millist
tüüpi võrgustikku õpetaja
kuulub**

- Kuulumine enim erinevate osapooltega võrgustikku tähendab ka rohkemate haridusmuutuste märkamist ja tähtsustamist

2

**Võrgustikud toetavad
õpetajate positiivset
suhtumist haridusreformi
protsessi**

- Reformidega seotud võrgustikud kuuluvad õpetajate kõige olulisemate võrgustike hulka

Reformide omaksvõtt:

õpetajate kohanemisstrateegiad

Kas õppekava reformi võib pidada sotsiaalseks innovatsiooniks?

Kas ja kuidas on riikliku õppekava reform õpetajate poolt omaks võetud ja millise tähenduse õpetajad on muutustele andnud?

Õpetajate 7 reaktsiooni õppekavareformi muutustele

- uute normide **entusiastlik omaksvõtmine**
- uute normide **aktsepteerimine** vastavalt uutele nõudmistele; nt ainekavade täielik ümbertegemine ajaloos, geograafias
- **õppekava kohandamine** oma vajadustele vastavaks. SI on toimunud aineõpetuse ja kooli õppekava tasandil
- **muutuste mittemärkamine** (õppekava muutused ei puudutanud)
- **tegutsemine omamoodi** ja õppekava muutuste ignoreerimine (oma pedagoogilise agenda järgimine, õppekava muutustele vaatamata, ja seetõttu selektiivne suhtumine muutustesse)
- Can't do, won't do – **õppekava muutuste ignoreerimine**, kuna leidsid muutused olid rasked rakendada või siis mõttetus
- moraalne **vastuseis muutustele**. Muutused on vastuolus personaalsete väärtuste ja moraalsete tõekspidamistega

5

Kuidas edasi?

Kuidas seda teadmist rakendada saaks?

- sotsiaalse innovatsiooni teadmise **levitamine** eesti keeleruumis
- **toolkit**, mida saab kasutada reformide ja muutuste planeerimisel
- **toolkit**, mida saab kasutada reformide / muutuste analüüsimisel – kas, mis ja kuidas planeeritust ellu jõudis?

aitäh!

kylliki.tafel-via@tlu.ee; krista.loogma@tlu.ee